

The Nature of Cohabitation (“White Marriage”) and the Feasibility of Its Compatibility with Contractual Marriage (Nikah Mu’atat) with Reference to the Quran and Sunnah

Mohammad Sadegh Yusefi Moqaddam¹

Mahbubeh Padidar²

Received: 2024/12/25 • Revised: 2025/04/06 • Accepted: 2025/06/09 • Published online: 2025/10/01

Abstract

From the perspective of Islam and the verses of the Holy Quran, marriage is the cornerstone of family formation, the only legitimate means of satisfying sexual instincts, the foundation for emotional stability, and the guarantor of human continuity. It represents a middle path between monasticism and unrestrained sexual freedom. In Islamic jurisprudence, according to the school of Ahl al-Bayt, marriage (*nikah*) is classified into *permanent marriage* (*‘aqd da’im*) and *temporary marriage* (*mut’a*). In contemporary times, a new form of marriage known as *white marriage* (*cohabitation*) has emerged and gained popularity. This practice refers to a man and woman living together for an indefinite period without adhering to family principles or social norms. White marriage is a product of Western attitudes toward women and the family, arising from the

1. Professor, Islamic Sciences and Culture Academy, Research Center for Quranic Sciences and Culture, Qom, Iran. y_moqaddam@yahoo.com

2. Ma'sumiyah Institute for Women, Qom, Iran (**Corresponding Author**). meshkat62@chmail.ir

* Yusefi Moqaddam, M. S., & Padidar, M. (2025). The Nature of Cohabitation (“White Marriage”) and the Feasibility of Its Compatibility with Contractual Marriage (Nikah Mu’atat) with Reference to the Quran and Sunnah. *Studies of Qur'anic Sciences*, 7(2), pp. 64-101.
<https://doi.org/10.22081/JQSS.2025.70599.1347>

Publisher: Islamic Sciences and Culture Research Institute, Qom, Iran

© 2025 "authors retain the copyright and full publishing rights"

weakening of the family institution in the West.

The feminist theorist Simone de Beauvoir, in her influential book *The Second Sex*, identifies the root of women's oppression in their sexual relationship with men and views womanhood as the result of gender stereotypes. Her famous statement, "One is not born, but rather becomes, a woman" (De Beauvoir, 2003, Vol. 2, p. 13), underscores this idea. According to her, marriage strips women of their independence and hinders their creative potential, preventing them from attaining the same level of autonomy as men. She strongly defended bodily autonomy, abortion rights, and methods of reproduction independent of men. Based on such views, feminists advocate for the unconditional fulfillment of natural desires, particularly sexual needs, and reject the family as the best framework for satisfying them. For them, the biological function of the family reinforces patriarchal conditions (Farahmand, 2006, pp. 85-115).

Consequently, in Western schools of thought, marriage is treated as a private and personal relationship. When a man and woman decide to live together solely for personal reasons, under one roof, without official registration, legal recognition, or any binding commitment to remain together, this arrangement is referred to as *white marriage*. Living together without formal marriage has become a common lifestyle in the West, where women have lost their true status and are treated like commodities, contributing to the spread of sexual deviations. The rise of this type of relationship in the West has been attributed to several factors, including the rejection of patriarchal conditions, tax reductions for single individuals, and the restoration of property rights to women.

The main question of this study is whether *white marriage* is legitimate and acceptable according to Islam (as derived from Quranic verses and narrations) and Islamic law. If *nikah mu'atat* (contractual marriage through mutual conduct without explicit verbal formula) is valid, can *white marriage* be considered a form of it? In light of Quranic verses and prophetic traditions, what is the legal and spiritual nature of *nikah mu'atat*?

The hypothesis of this research is that *white marriage* is neither a valid form of *nikah mu'atat* nor an independent legal contract. Therefore, it lacks both religious and legal legitimacy. If sexual intercourse occurs

between the man and woman in such a relationship, it constitutes an unlawful (illicit) act.

This study seeks to examine the nature and reality of *white marriage* and its possible connection to *nikah mu'atat* based on the Quran and Sunnah, while presenting supplementary arguments to complete the discussion and clarify the status of this practice according to Quranic and hadith-based evidence.

Employing a descriptive-analytical method, the article first defines the concepts of marriage, cohabitation, and *nikah mu'atat*. It then explores the essence of *white marriage* and assesses the possibility of its alignment with *nikah mu'atat*, emphasizing Quranic verses and traditions. The findings demonstrate that *white marriage* is incompatible with Islamic-Iranian culture, current Islamic laws in Iran, and the established forms of permanent and temporary marriage. Moreover, it does not meet the foundational conditions of *nikah mu'atat*. Therefore, it cannot be validated or supported by the Quran, Sunnah, or the fatwas of Islamic jurists.

The conclusion of this article is that *white marriage* and cohabitation cannot be considered a form of marital union because the essential elements required for a lawful and religious marriage—even for *nikah mu'atat*—are absent. Rather, such cohabitation typically serves as a temporary arrangement to escape economic or psychological difficulties or, at best, as a preliminary stage of acquaintance prior to formal marriage. Therefore, *white marriage* and cohabitation are neither legally nor religiously recognized as marriage and fail to satisfy the requirements of *nikah mu'atat*.

The novelty of this research lies in its attention to relevant Quranic verses and its integration of *ayat al-ahkam* (legal verses of the Quran) in analyzing this contemporary social phenomenon.

Keywords

The Holy Quran, Hadith, white marriage, Islamic jurisprudence, Nikah Mu'atat

طبيعة الزواج الأبيض وإمكانية تطابقه مع الزواج المعاطاتي: دراسة من منظور القرآن والسنة*

محمد صادق يوسف مقدم^١ محبوبة بديدار^٢

تاريخ الإستلام: ٢٠٢٤/١٢/٢٥ • تاريخ التعديل: ٢٠٢٥/٠٤/٠٦ • تاريخ القبول: ٢٠٢٥/٠٦/٠٩ • تاريخ الإصدار: ٢٠٢٥/١٠/٠١

الملخص

في الفقه الإسلامي، ينقسم الزواج إلى نوعين: دائم ومؤقت. في العصر الحالي، ظهر نوع آخر من الزواج يُعرف بـ«الزواج الأبيض» (cohabitation)، وهو يعني التعايش لفترة غير محددة بين الجنسين المختلفين دون الالتزام بالمبادئ الأسرية والاجتماعية. إن هذا النوع من الزواج هو تقليد للثقافة الغربية التي أصيب بها البعض في المجتمع الإسلامي. ومن أسباب ظهور هذا الزواج في الغرب، بالإضافة إلى القضاء على الحياة الأبوية، تخفيض الضرائب على العزاب، وإعادة الممتلكات إلى المرأة، وغيرها من الأمور. من الضروري، إذن، دراسة طبيعة هذا النوع من الزواج وتوضيح موقف الإسلام منه. تمت دراسة المقال بالمنهج الوصفي التحليلي، بعد شرح مفاهيم الزواج والمعاشرة والزواج المعاطاتي، وتناولت طبيعة «الزواج الأبيض» وإمكانية توافقه

١. أستاذ، المعهد العالي للعلوم والثقافة الإسلامية، معهد الثقافة والمعارف القرآنية، قم، إيران.

y_moqaddam@yahoo.com

٢. معهد أخوات معصومية للتعليم العالي، قم، إيران. (المؤلف المسئول). meshkat62@chmail.ir

* يوسف مقدم، محمد صادق، بديدار، محبوبة. (٢٠٢٥م). طبيعة الزواج الأبيض وإمكانية تطابقه مع الزواج المعاطاتي: دراسة من منظور القرآن والسنة. دراسات العلوم القرآنية، ٧(٢). صص ٦٤-١٠١.

<https://Doi.org/10.22081/JQSS.2025.70599.1347>

© ٢٠٢٥ «حقوق الطبع والنشر محفوظة للمؤلفين بشكل كامل»

مع الزواج المعاطاتي، مع التركيز على آيات القرآن الكريم والسنة النبوية الشريفة. وقد أثبتت أن الزواج الأبيض لا يتعارض فقط مع الثقافة الإسلامية الإيرانية، بل يتعارض أيضاً مع الأحكام الشرعية السارية في إيران، ومع الزواج الدائم والمؤقت، ومع الزواج المعاطاتي وشروطه الأولية؛ ولذلك لا يمكن تطبيق القرآن والسنة وبالتالي فتاوى الفقهاء على هذا النوع من الزواج وإقراره.

الكلمات المفتاحية

القرآن الكريم، الأحاديث، الزواج الأبيض، الفقه الإسلامي، الزواج المعاطاتي.

ماهیت ازدواج سفید و امکان سنجی انطباق آن با نکاح معاطاتی بارویکرد به قرآن و سنت

محمدصادق یوسفی مقدم^۱ محبوبه پدیدار^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۰۵ • تاریخ اصلاح: ۱۴۰۴/۰۱/۱۷ • تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۹ • تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۰۹

چکیده

در فقه اسلامی ازدواج به دائم و موقت تقسیم شده است. در این زمان ازدواج دیگری به نام ازدواج سفید (cohabitation)، رایج شده است که به معنای هم‌باشی در مدت زمان نامعلوم بین دوجنس مخالف بدون رعایت اصول خانوادگی و اجتماعی است. این نوع ازدواج تقلید از فرهنگ غربی است که برخی در جامعه اسلامی به آن مبتلا شده‌اند. علل پیدایش این ازدواج در غرب، افزون بر حذف شرایط مردسالاری، کاهش مالیات از افراد مجرد و برگرداندن مالکیت به زنان و موارد دیگر است. ضرورت دارد که ضمن بررسی ماهیت این نوع ازدواج، دیدگاه اسلام درباره آن تبیین گردد. این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی، پس از بیان مفاهیم ازدواج، هم‌باشی و نکاح معاطاتی، به ماهیت ازدواج سفید و

۱. استاد، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن، قم، ایران.

y_moqaddam@yahoo.com

meshkat62@chmail.ir

۲. موسسه عالی معصومیه خواهران، قم، ایران (نویسنده مسئول).

* یوسفی مقدم، محمدصادق؛ پدیدار، محبوبه. (۱۴۰۴). ماهیت ازدواج سفید و امکان‌سنجی انطباق آن با نکاح معاطاتی بارویکرد به قرآن و سنت. مطالعات علوم قرآن، (۲۷)، صص ۶۴-۱۰۱.

<https://Doi.org/10.22081/JQSS.2025.70599.1347>

ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ایران.

© ۱۴۰۴ «حق تألیف و حقوق کامل انتشار برای نویسندگان محفوظ است»

امکان انطباق ازدواج سفید با نکاح معاطاتی با تأکید بر آیات قرآن و سنت پرداخته و ثابت کرده است که ازدواج سفید نه تنها با فرهنگ اسلامی ایرانی، قوانین اسلامی جاری در ایران و ازدواج دائم و موقت منطبق نیست، بلکه با نکاح معاطاتی و شرایط اولیه آن نیز سازگاری ندارد؛ ازاین‌رو امکان تطبیق و تأیید قرآن و سنت و به تبع فتوای فقیهان بر این نوع ازدواج میسر نخواهد بود.

کلیدواژه‌ها

قرآن کریم، روایات، ازدواج سفید، فقه اسلامی، نکاح معاطاتی.

مقدمه

از منظر اسلام و آیات قرآن کریم ازدواج، سنگ بنای تشکیل خانواده، تنها راه ارضای غریزه جنسی، تحکیم عواطف و بقای نسل است و راه میانه‌ای در برابر روش رهبانیت و آزادی بی‌بندوباری جنسی است. قرآن کریم هنگام شمارش ویژگی‌های مؤمنان می‌فرماید: «وَالَّذِينَ هُمْ لِأُزْوَاجِهِمْ حَافِظُونَ * إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ * فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ؛ و آنان که نگهدارنده نیروی شهوت خویش‌اند. * مگر با همسران خود یا کنیز ملکی خود، که آنان (در اعمال شهوت در این موارد) مورد سرزنش نیستند. * پس هر که جز این (دو مورد) را طلب کند (و التذاذ جنسی به هر نوع و با هر کس انجام دهد) چنین کسانی (از حدود اسلام) متجاوزاند» (مؤمنون، ۵-۷).

۷۱

مِثْلَ الْعِلَاقِ

ماهیت ازدواج سفید و امکان‌سنجی انطباق آن با نکاح معاطاتی یا رویکرد به قرآن و سنت

در مکاتب غربی، ازدواج، رابطه‌ای خصوصی و شخصی است، و هنگامی که زن و مردی فقط به دلایل شخصی زیر یک سقف رفته و بدون ثبت رسمی، قانونی و حقوقی و بدون هیچ تعهدی برای کنارهم ماندن، در کنار هم زندگی می‌کنند، به آن ارتباط، ازدواج سفید گفته می‌شود. زندگی بدون ازدواج رسمی از شیوه‌های رایج زندگی غرب است که در آن، زن جایگاه حقیقی خود را از دست داده و مانند کالای قابل خرید و فروش سبب توسعه انحرافات جنسی شده است.

پرسش اصلی این پژوهش آن است که آیا از نظر اسلام (آیات قرآن و روایات) و حقوق اسلامی ازدواج سفید مشروعیت دارد و پذیرفتنی است؟

در صورت صحت نکاح معاطاتی، آیا می‌توان ازدواج سفید را از مصادیق نکاح معاطاتی قلمداد کرد؟

با توجه به آیات و روایات مربوط به نکاح، ازدواج معاطاتی چه ماهیتی دارد؟ فریضه این پژوهش آن است که ازدواج سفید نه از مصادیق نکاح معاطاتی است، و نه یک عقد مستقل است؛ از این رو مشروعیت شرعی و قانونی ندارد و چنانچه بین زن و مرد همبستری صورت گیرد، یک رابطه نامشروع و زنا خواهد بود.

این نوشتار در پی بررسی ماهیت و حقیقت ازدواج سفید و ارتباط آن با نکاح معاطاتی در قرآن و سنت است و دلایل دیگر به جهت کامل نمودن بحث مطرح می‌شود تا ماهیت چنین ازدواجی با توجه به ادله قرآنی و روایی واضح گردد.

۱. مفهوم شناسی

۱-۱. مفهوم ازدواج

۱-۱-۱. ازدواج در لغت

ازدواج، مصدر باب افتعال، از ریشه «ز.و.ج» به معنای جفت (ابن‌منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۲۹۱؛ جوهری، ۱۴۱۰ق، ج ۱، ص ۳۲۰) دو چیز همراه و قرین است چه مماثل باشند، مانند دو چشم و گوش چه متضاد (مصطفوی، ۱۴۰۲ق، ج ۴، ص ۳۶۰) مانند شب و روز. در مواردی واژه زوج در معنای فرد، به شرط داشتن قرین به کار رفته است (ابن‌منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۲۹۱؛ جوهری، ۱۴۱۰ق، ج ۱، ص ۳۲۰). بر این اساس به هر یک از زن و شوهر زوج و به هر دوی آنها زوجین اطلاق می‌کنند. آیه «وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى» (نجم، ۴۵) دلالت دارد که همه چیز در جهان دارای زوج و قرین (ضد یا مثل یا جزء ترکیبی) است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۳۸۵). ازدواج در لغت به معنای جفت شدن، جفت گرفتن و تنظیم دوبه‌دوی اشیاء است (دهخدا، ۱۳۷۷، کلمه زوج) و ریشه آن، به معنی اقتران و اتحاد دو چیز است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۳۸۵).

در زبان عربی، واژه‌ی نکاح معادل ازدواج فارسی است. در قرآن (بقره، ۲۳۵ و ۲۳۷؛ نساء، ۳؛ احزاب، ۴۹) و روایات (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۵، صص ۵۶۴-۴۹۴؛ حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۰، ص ۱۰۷ و ۴۹۹) از کلمه نکاح برای ازدواج استفاده شده است که سبب پیوند و رابطه زناشویی میان مرد و زن می‌شود (مصطفوی، ۱۴۰۲ق، ج ۱۲، صص ۲۳۳-۲۳۴). این کلمه نخست به معنای عقد زناشویی وضع و از باب استعاره در معنای نزدیکی جنسی (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۸۲۴؛ حسینی واسطی زبیدی، ۱۴۱۴ق، ج ۴، صص ۲۴۰-۲۴۱)، استعمال شده است. برخی آن را مشترک لفظی بین دو معنای عقد زناشویی و نزدیکی جنسی (جوهری، ۱۴۱۰ق، ج ۱، ص ۴۱۳) و برخی آن را

انضمام دو چیز به یکدیگر دانسته و استعمال آن در عقد و نزدیکی را مجاز می‌شمارند (فیومی، بی‌تا، ص ۶۲۴).

۲-۱-۱. ازدواج در اصطلاح فقهی و حقوقی

مشهور فقیهان، نکاح را در شرع به معنای عقد دانسته (حلی، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۵۶۵؛ نراقی، ۱۴۱۵ق، ج ۱۶، ص ۹؛ نجفی، ۱۴۰۴ق، ج ۲۹، ص ۵) و بسیاری (حلی، ۱۴۱۰ق، ج ۲، ص ۵۲۴) بر آن، ادعای اجماع کرده‌اند. در مقابل، برخی نکاح را حق همخوابگی دانسته‌اند که مجازا به عقد، ازدواج اطلاق می‌گردد (فاضل هندی، ۱۴۱۶ق، ج ۷، ص ۱۷۸؛ طباطبایی، ۱۴۱۸ق، ج ۱۱، ص ۷؛ حلی، ۱۴۱۴ق، ج ۷، ص ۵۸).

صاحب جواهر می‌گوید، واژه نکاح مانند بسیاری عناوین فقهی قبل از پیدایش دین مطرح بوده و چنانکه بیع به معنای عقد نیست، بلکه به معنای نقل ملک است، نکاح نیز چنین است؛ زیرا زن در وقت قرارداد که می‌گوید: «انکحت» عقد را قصد نمی‌کند، بلکه سلطه مرد و صاحب حق شدن او در کامجویی از همسرش را در برابر مهر معین قصد دارد. پس مراد از نکاح، همان حق همخوابگی است و مجازا به عقد ازدواج اطلاق می‌شود به جهت علاقه سببیتی که بین عقد خاص با حصول این حق وجود دارد (نجفی، ۱۴۰۴ق، ج ۲۹، صص ۵-۶). حق، قول مشهور است که نکاح، حقیقت در عقد است و همین معنا به ذهن تبادر می‌کند و اصل هم این است که در زمان معصومین علیهم‌السلام نیز نکاح در همین معنا استعمال شده است و دلیل صاحب جواهر مبنی بر مستحدث بودن عنوان عقد پذیرفته نیست (نراقی، ۱۴۱۵ق، ج ۱۶، صص ۱۰-۹). افزون بر آن، استعمال مفاد کلمه نکاح در آیات و روایات معنای عقد است (مکارم شیرازی، ۱۴۲۴ق، ج ۱، ص ۱۵).

ازدواج، که در عرف و شرع، پیمان زناشویی است، براساس آن، برای زن و مرد نسبت به یکدیگر، تعهداتی اخلاقی و حقوقی پدید می‌آید که سرپیچی از آنها، عقوبت و کیفر را در پی خواهد داشت (فائمی، ۱۳۷۸، ص ۴۱)؛ به عبارت دیگر، نکاح از عقود دارای جنبه مالی و غیرمالی است، زیرا از طرفی، در اثر عقد نکاح مرد موظف می‌شود

که نفقه زن و سایر اعضای خانواده را بپردازد و مهریه به زن بدهد، از سوی دیگر، زن و مرد برای استحکام مبانی خانواده و تربیت فرزندان با هم همکاری می‌کنند (کاتوزیان، ۱۳۷۸، ص ۲۰).

۲-۱. هم‌باشی (ازدواج سفید)

مقصود از هم‌باشی یا هم‌خانگی یا هم‌بالینی (cohabitation) زندگی مشترک دو شریک جنسی همراه با رابطه صمیمی و عاطفی بدون ازدواج با یکدیگر است (فرهنگ آکسفورد ماده cohabitation). در هم‌خانگی، پای‌بندی به شریک زندگی، جنبه عاطفی دارد، نه قانونی (گیدنز، ۱۳۸۶، ص ۷۹۵).

در زبان فرانسوی (marriage blanc) به این نوع ازدواج، ازدواج قانونی و بدون روابط جنسی اطلاق می‌شود. این رابطه محملی برای دور زدن قانون مهاجرت یا مسائل دیگر است، اما در فرهنگ لغت آکسفورد به ارتباط جنسی بدون ازدواج قانونی (هم‌باشی) گفته می‌شود (آزادارمکی، ۱۳۹۰، ص ۳۰).

پس وقتی زن و مردی به دلایل شخصی خودشان زیر یک سقف بدون ثبت رسمی و قانونی و حقوقی و مشروعیت دینی و مذهبی در کنار هم زندگی کنند و هم‌خانه گردند، به این نوع ارتباط که جنبه خصوصی و شخصی در غرب دارد، «ازدواج سفید» می‌گویند (اراکي، ۱۳۸۶، ص ۴۱).

برخی در بیان حقیقت ازدواج سفید گفته‌اند: حقیقت ازدواج سفید همان دوست پسر و دوست دختر داشتن بدون رعایت ضوابط شرعی و قانونی است که معمولاً به صورت مخفیانه صورت می‌گیرد (داودی لیمونی و خاضعی‌نیا، ۱۴۰۱، ص ۱۰۷).

این تعریف کامل به نظر نمی‌رسد، چون ازدواج سفید اولاً صرف دوستی نیست، بلکه زندگی مشترک است و ثانیاً یک امر مخفی و پنهانی نیست تا به آیاتی دوست پنهانی گرفتن را نکوهش می‌کند، مستند نفی ازدواج سفید باشد، بلکه یک امر آشکاری است که دو نفر در یک خانه با یکدیگر زندگی می‌کنند.

براساس تعریف‌های یادشده هم‌باشی، فاقد مشروعیت است و نباید آن را با دیگر

اشکال قانونی، شرعی و عرفی زندگی مشترک از جمله ازدواج دائم، ازدواج موقت و نکاح معاطاتی، اشتباه گرفت.

۳-۱. ازدواج عرفی یا ازدواج غیررسمی (Common-law marriage)

چهارچوبی قانونی در تعدادی محدود از حکومت‌هاست که یک زوج بدون اینکه رابطه‌شان را به صورت رسمی به عنوان ازدواج شهروندی یا دینی یا مذهبی ثبت کرده باشند، ازدواج کرده محسوب می‌شوند. راهکار اصلی «ازدواج عرفی» ازدواجی است که هر دو طرف شرکت کننده در آن، آن را تأیید شده بدانند، اما به صورت مذهبی یا دولتی به طور رسمی ثبت نشده باشد یا در یک آیین رسمی مذهبی جشن گرفته نشده باشد؛ و تنها گواه عملکرد و سازماندهی روابط بین دو زوج باشد که آنها را به عنوان زوج به دیگران معرفی کند. اصطلاح ازدواج عرفی به طور محاوره‌ای یا توسط رسانه‌ها برای اشاره به زوج‌های هم‌باش استفاده می‌شود (بدون توجه به حقوقی که این زوج‌ها می‌توانند داشته باشند) که این امر می‌تواند موجب سردرگمی عموم شود هم در ارتباط با این اصطلاح و هم در ارتباط با حقوق همسران ازدواج نکرده.

Common law marriage" and cohabitation - Commons Library Standard Note.
Uk Parliament.

از نظر قانونی ازدواج عرفی فقط در شرایطی که در محکمه‌هایی (کشور یا حتی ایالتی) انجام شده باشد که این نوع ازدواج را به رسمیت می‌شناسند، رسمی خواهد بود.

ازدواج عرفی اغلب به اشتباه برای توصیف انواع روابط زوجی استفاده شده است، همچون هم‌باشی (خواه ثبت شده یا ثبت نشده) و همچنین دیگر روابط رسمی شده شرعی یا قانونی.

اگرچه این روابط بین فردی اغلب ازدواج عرفی نامیده می‌شوند، اما آن روابط از این لحاظ با ازدواج عرفی متفاوت‌اند که به صورت قانونی، با عنوان ازدواج شناخته نمی‌شوند، بلکه وضعیت‌های بین فردی موازی و متقابل در بیشتر محکمه‌های قانونی با

عنوان «شراکت خانگی»، «شراکت ثبت شده»، «اتحاد زوجی»، «اتحاد شهروندی» و امثال این شناخته می‌شوند.

برای مثال در کانادا زوج‌ها در حین «روابط شبه ازدواج» می‌توانند بسیاری حقوق و مسئولیت‌های یک ازدواج را داشته باشند، زوج‌ها در چنین شراکت‌هایی به‌طور شرعی و قانونی مزدوج شناخته نمی‌شود، هرچند به‌طور قانونی و شرعی می‌توانند با عنوان «همسران ازدواج نکرده» تعریف شوند و برای بسیاری از اهداف (همچون مالیات درآمد مطالبات‌ها، مطالبات مالی، مسائل قانونی مرتبط) آنها شریک هستند، اگر ازدواج عرفی کرده باشند.

Family Law FAQ». Court.nl.ca ,Unmarried Spouses». JP Boyd on Family Law.

۴-۱. نکاح معاطاتی

کلمه معاطات مشتق از عطا یعنی آن چیز را به او عطا کرد، چیزی را دست به دست دادن و به هم بخشیدن، به کسی خدمت کرد، عطاء کردن (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۱۵، ص ۶۹؛ حسینی واسطی زبیدی، ۱۴۱۴ق، ج ۱۰، ص ۲۴۶).

از نظر فقهی، معاطات آن است که هر یک از خریدار و فروشنده، مالی را که می‌خواهد به عنوان عوض شیء دریافت شده از دیگری، با توافق طرف مقابل و بدون عقد لفظی به او بدهد. برخی معاطات را به معامله بدون ایجاب و قبول لفظی تعریف کرده‌اند (فتح الله، ۱۴۱۵ق، ص ۹۲؛ جبلی عاملی، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص ۲۲۲؛ طباطبایی، ۱۴۱۸ق، ج ۸، ص ۲۱۲). امام خمینی رحمه الله معاطات را به رضایت قلبی طرفین همراه با عمل دال بر آن تعریف می‌کند که در غالب معاملات جریان دارد (خمینی، ۱۳۷۹، ج ۱، ص ۵۰۶).

از نظر حقوقی گفته‌اند: بیع معاطات آن است که دو نفر بدون آنکه لفظ و صیغه مخصوص به کار برند، مالی را در برابر مال یا عوض معین، دادوستد کنند. بدیهی است که دادوستد موقعی به مرحله وجود می‌رسد که کاشفی داشته باشد، کاشف گاهی لفظ و زمانی فعل است، که در صورت دوم آن را عقد معاطاتی و معامله مطاطاتی می‌نامند (سنگلچی، ۱۳۴۷، ص ۳۴) برخی می‌نویسد: بیع ممکن است به خود دادوستد (معاطات) انجام

شود، بدون اینکه نیازی به قول و گفتار باشد (کاتوزیان، ۱۳۷۸، ص ۹۱؛ قاسم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۱۳۴).

از تعریف فقیهان و حقوق‌دانان دو نکته استفاده می‌شود:

۱. فعل در معاطات به قصد معاوضه و همراه با رضایت باشد.
 ۲. اعطای عوض در مقابل آنچه می‌گیرد، بدون لفظ ایجاب و قبول قول باشد.
- در نتیجه معامله معاطاتی عبارتست از اظهار رضایت قلبی و باطنی که انشاء آن فعلی است.

۱-۵. نکاح معاطاتی

نکاح معاطاتی در فقه و حقوق تعاریف مختلفی دارد و معنای رایج آن عدم اجرای صیغه ایجاب و قبول است؛ هرچند برخی در نکاح به اعلام توافق و تراضی طرفین بدون ایجاب و قبول لفظی بسنده کرده‌اند (محقق داماد، بی‌تا، ص ۱۶۶)؛ اما امام خمینی علیه السلام اقدام عملی زوجین را نیز شرط دانسته و آن را چنین تعریف می‌کند: فلو تقاول الزوجان و قصداً لالزواج ثم أنشأته المرأة بذهابها إلى بيت المراء بجهيزتها مثلاً و قبل المراء ذلك بتمكينها في البيت لذلك تحققت الزوجية المعاطاتية؛ اگر زن و مرد باهم گفتگو کردند و قصد ازدواج کردند و زن با رفتنش به خانه مرد، مثلاً به همراه جهیزیه، زوجیت را ایجاد کند مرد نیز زوجیت را با تمکین زن در خانه‌اش قبول کرد در این صورت ازدواج معاطاتی صورت می‌گیرد (خمینی، ۱۳۷۹، ج ۱، ص ۲۶۸).

در نتیجه می‌توان گفت نکاح معاطاتی به منظور تشکیل خانواده و با رضایت باطنی طرفین به داشتن حق تمتع جنسی، میان زن و مرد بسته می‌شود و ممکن است دربردارنده وضعیت حقوقی خاصی از قبیل پرداخت نفقه، مهریه از طرف مرد و همچنین ارث بردن از یکدیگر باشد.

۱-۶. نکاح معاطاتی در قانون مدنی

در قانون مدنی، معاطات در شمار عقود صحیح و بی‌نیاز از ایجاب و قبول لفظی

است. ماده ۱۹۳ قانون مدنی بیان می‌دارد: انشای معامله ممکن است به وسیله عملی که مبین قصد و رضا باشد، مثل قبض و اقباض حاصل گردد مگر در مواردی که قانون استثناکرده باشد. مطابق این ماده، به غیر از موارد استثنایی، انشای معامله از طریق فعل (بدون لفظ) نیز ممکن است.

ادعای اینکه از مصادیق این بخش عقد نکاح است، با ماده ۱۰۶۲ قانون مدنی که وقوع نکاح را منوط به الفاظ صریح دانسته، می‌گوید: «نکاح واقع می‌شود به ایجاب و قبول به الفاظی که صریحا دلالت بر قصد ازدواج نمایند» مردود و خلاف سیستم حقوقی اسلام است که نکاح در آن اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا قانون‌گذار صرف بیان صریح اراده طرفین و یا انجام اعمالی از سوی آنان که بیانگر تراضی آنان باشد را در انعقاد نکاح کافی ندانسته، و براساس فقه امامیه افزون بر توافق طرفین، زوجین ناگزیرند که پیمان ازدواج خود را با ایجاب و قبول لفظی ایجاد نمایند. البته برخی گفته است: به موجب ماده ۱۰۶۲ قانون مدنی برای ایجاب و قبول صیغه خاص و لغت ویژه‌ای ملحوظ نشده، بلکه هر لغت (زبان) و هر نوع صیغه‌ای را که دلالت صریح بر قصد ازدواج داشته باشد کافی است (محقق داماد، بی‌تا، ص ۱۶۵).

۲. تاریخچه ازدواج سفید

ازدواج سفید، زائیده تفکر غرب نسبت به زن و نهاد خانواده به دنبال تضعیف خانواده در غرب به وجود آمد. سیمون دوبوار (Beauvoir De Simon) نظریه پرداز فمینیسم در کتابش با عنوان «جنس دؤم» ریشه ستم نسبت به زنان را در ارتباط جنسی با مردان و زن بودن را حاصل کلیشه‌های جنسی می‌داند. جمله مورد تأکید وی این است: «هیچ کس زن به دنیا نمی‌آید، بلکه بعداً زن می‌شود» (دوبوار، ۱۳۸۲، ج ۲، ص ۱۳). براساس عقاید وی، زنان با ازدواج استقلال خود را از دست داده و نمی‌توانند مانند مردان خلافت داشته باشند. وی از مدافعان سرسخت حق بدن و سقط جنین و تغییر در امکان حاملگی بدون نیاز به مردان بود. براین اساس، فمینیست‌ها معتقد به ارضای نیازهای طبیعی به خصوص میل جنسی بدون قید و شرط هستند و خانواده را بهترین مسیر ارضای این نیاز نمی‌دانند؛

چراکه به نظر آنان کارکرد زیستی خانواده، قرار گرفتن در شرایط مردسالاری است (فرهمنده، ۱۳۸۵، صص ۸۵-۱۱۵).

گلوریاستنیم از طرفداران همجنس گرایی و عضو سازمان ملّی زنان آمریکا می گوید: «ما خواستار از بین بردن همه اشکال مردسالاری چون ازدواج، خانواده، دگرجنس خواهی هستیم».

از دلایل ترجیح ازدواج سفید در غرب، امتیازات اقتصادی مجردهاست، مثلاً تا قبل از سال ۱۹۶۱ در آمریکا، زوج های متأهل می توانستند برای هر دو نفر در یک خانه، درخواست کاهش مالیات کنند، درحالی که مجردین حق یک درخواست را داشتند، اما در سال ۱۹۶۹ امتیازات بیشتری برای مجردین در نظر گرفته شد که همین مسئله باعث شد تا تمایل افراد برای زندگی توافقی افزایش یابد. نیز به اعتقاد سوزان آنتونی ازدواج همیشه مسئله ای یک جانبه بوده است، مرد با ازدواج همه چیز به دست می آورد و زن همه چیز را از دست می دهد. گلدمن هم ازدواج را نوعی ترتیبات اقتصادی یا بیمه نامه دانسته که البته لازم الاجرا نیست و میزان سرمایه گذاری زن و دستاورد او از محل قرارداد ازدواج، خیلی کمتر از بیمه نامه های اقتصادی است و آزادی انصراف هم ندارد و تعهد این قرارداد، مادام العمر و اجباری است، حتی اگر به ضرر او باشد. شارلوت گیلمن بزرگترین جامعه شناس و اقتصاددان موج اول فمینیسم، خانه را از قدیمی ترین نهادها و در عین حال پست ترین آنها می داند که در آن فقط خوردن و خوابیدن، تنفس، لباس پوشیدن و سرگرم شدن برای زنان می ماند (مشیرزاده، ۱۳۹۰، صص ۱۱۲-۱۰۸).

به دنبال شکل گیری نهضت فمینیسم و تحت تاثیر دیدگاه آنان در مورد زن، ازدواج و خانواده، ازدواج سفید پس از فرآیندی بلندمدت به عنوان یکی از سبک های زندگی در برخی کشورهای غربی پذیرفته شده است. پیش از سال ۱۹۷۰ زندگی بدون ازدواج در ایالات متحده آمریکا غیر قانونی بود و در دهه ۷۰ در آمریکا جنبش (آزادی زن) به وجود آمد که هدف آن، تغییراتی در نظام اجتماعی، اقتصادی، سیاسی جامعه آمریکا و برقراری شرایط عادلانه و مساوی برای آنان بود، اما آنچه از دل این جنبش به وجود آمد انقلاب جنسی بود که نتیجه آن رواج رفتارهای نابهنجار و بی بندوبار بود. در این انقلاب

کلیه هنجارهای جنسی نابود شدند و یک نوع آنارشیسم و هرج و مرج به وجود آمد و پس از آن شاهد آزادی در روابط جنسی از همجنس گرایی تا روابط خارج از خانواده بود. از سال ۱۹۶۰ تا ۲۰۰۰ تعداد زوج‌های ازدواج نکرده‌ای که با یکدیگر زندگی می‌کردند ۱۰ برابر شد. فرانسه از پیشتازان و باسابقه‌ترین کشورها در به رسمیت شناختن (همبازی سیاه) است و از آن به ازدواج بدون وصال یا ثبت شده و قانونی یاد می‌شود. شاید یکی از علل گسترش هم‌بازی در کشورهای آمریکایی و اروپایی سختگیری مسیحیت و یهودیت در طلاق و مسائل قانونی آن است. به عنوان مثال با طلاق باید نصف اموال بین زوج تقسیم شود و اجازه طلاق به راحتی به افراد داده نمی‌شود. البته در کشورهای اروپایی قوانینی را برای این نوع همزیستی در نظر می‌گیرند تا به نوعی به رسمیت شناخته شود تا اگر زوجین سال‌ها با هم زندگی کردند در هنگام جدایی بتوانند حق و حقوقی را مطالبه کنند تا در این صورت راه بی‌تعهدی بسته شود.

پس از گسترش این ازدواج در غرب، این نوع ازدواج به قلمرو بلاد اسلامی نیز وارد شد. در سال ۱۳۹۱ مرتضی طلایی، رئیس وقت کمیسیون فرهنگی - اجتماعی شورای شهر تهران از شکل‌گیری خانه‌هایی در شمال شهر تهران خبر داد که در آنها دختران و پسران بدون ازدواج رسمی با یکدیگر زندگی می‌کنند و شاید بتوان گفت که این مدل همزیستی احتمال دارد قبلاً هم وجود داشته، اما کسی از آن اطلاعی نداشته است (پورفرهادی، ۱۳۹۳، ص ۵۴).

در سال‌های جاری، بار دیگر این موضوع در روزنامه‌ها و رسانه‌ها مطرح شد و منابع از افزایش ازدواج سفید خبر می‌دادند. این در حالی است که به دلایل سنتی و مذهبی، هنوز پژوهشی رسمی و جدی در مورد این ازدواج صورت نگرفته است تا بتوان آمار دقیقی از میزان این نوع ازدواج و نکات نهفته آن کسب کرد. علاوه بر این، افرادی که این نوع ازدواج را انتخاب می‌کنند، همگی یک طبقه اجتماعی و سنی خاص را تشکیل نمی‌دهند. این نوع ازدواج، هم در میان جوانان و هم میانسالان (حتی بدون آگاهی خانواده‌ها) صورت می‌گیرد. به همین دلایل، ریشه‌یابی ازدواج سفید، چندان راحت نیست. بسیاری از منابع و افراد دلایل اقتصادی را عامل این اتفاق می‌دانند. اما نمی‌توان

همه سهم را به عوامل اقتصادی داد (آزاد ارمکی و دیگران، ۱۳۹۱).

به هر حال چیزی که از آن به زندگی مشترک زن و مرد به همراه روابط جنسی بدون ازدواج یاد می‌شود در فرهنگ غرب (cohabitation "همباشی") آمده است، یعنی حتی فرهنگ غرب نیز این رابطه را ازدواج نمی‌داند و "همباشی" تعریف می‌کند. همچنین واژه "wedding" White به ازدواجی رسمی در کلیسا که در آن عروس لباس سفید می‌پوشد گفته می‌شود.

در ایران به طور اشتباه واژه (cohabitation) به ازدواج سفید معنا شده است؛ در حالی که معنای اتخاذی غرب از این کلمه "زندگی مشترک با داشتن روابط جنسی بدون ازدواج" می‌باشد. البته چون ازدواج سفید در ایران مشهور شده است، گرچه ترجمه اشتباهی است، عنوان این مقاله براساس همان عنوان مشهور قرار داده شده است.

۳. بررسی فقهی نکاح معاطاتی

در هریک از نکاح دائم و موقت، ایجاب لفظی و قبول لفظی لازم است، البته الفاظی که در ایجاب معنای مقصود و در قبول رضایت به آن، معنا را برسانند، به طوری که اهل زبان از آن الفاظ آن معانی را بفهمند. رضایت قلبی طرفین و نیز عملی که دلالت بر آن رضایت کند، معاطات نام دارد که در غالب معاملات جریان دارد (خمینی، ۱۳۸۶، ج ۴، ص ۲۷).

بنابراین، نکاح معاطاتی ازدواجی است که با قصد انشاء زوجیت شرعی، به واسطه‌ی فعلی که عرفاً و صراحتاً دلالت بر نکاح کند، انشاء عقد صورت می‌گیرد. در فقه امامیه در عقد نکاح همانند عقود دیگر، قصد و اراده از ارکان اصلی آن محسوب می‌شود، از سویی اراده طرفین باید از طریق اظهار شود و از نظر فقها، اظهار آن باید با الفاظی صریح در بیان مقصود صورت گیرد. عقد ازدواج چون امری مهم تلقی می‌شود، بر بیان صریح اراده در آن تأکید شده و از دیدگاه غالب فقها، لفظ قوی‌ترین مظهر این اراده دانسته شده است.

بر این اساس هیچ‌یک از فقهای صاحب نام قایل به صحت نکاح معاطاتی نشده‌اند.

مستند فقها بر این مطلب، آیات (احزاب، ۳۷؛ نساء، ۲۱)، روایات (طوسی، ۱۴۰۷ق، ج ۷، ص ۵۰؛ حرّ عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۸، ص ۵۰ و ج ۲۱، ص ۴۳)، اجماع و سیره مسلمین (طباطبایی، ۱۴۱۸ق، ج ۱۱، ص ۱۰؛ انصاری، ۱۴۱۵ق، ص ۷۷؛ بحرانی، ۱۴۰۵ق، ج ۲۳، ص ۱۵۷؛ خمینی، ۱۳۷۹، ج ۱، ص ۲۶۹؛ نراقی، ۱۴۱۵ق، ج ۱۶، ص ۸۴) در اجرای عقد نکاح به الفاظ مخصوص است.

۳-۱. بررسی ادله عدم صحت نکاح معاطاتی

۳-۱-۱. قرآن

از آیات مستند عدم صحت نکاح معاطاتی آیه: «وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا» است که دلیل نهی گرفتن مهر از زنان را دو چیز دانسته است. یکی آمیزش کامل با آنان و دیگر آنکه آنان در زمان ازدواج از شما عهد محکمی (یعنی عقد زوجیت) گرفته‌اند» (نساء، ۲۱). مفسران بسیاری جمله «وَأَخَذْنَ مِنْكُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا» را دلیل عقد ازدواج براساس سنت و احکام شرع می‌دانند (بلاغی نجفی، ۱۴۲۰ق، ج ۲، ص ۶۱؛ زحیلی، ۱۴۱۸ق، ج ۴، ص ۲۹۹؛ ابن عطیه اندلسی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۳۰). فقیهان نیز بر این باورند که براساس صحیحه برید مفاد این آیه، لزوم عقد ازدواج براساس سنت و شرع و بی‌اعتباری نکاح معاطات است (فیض کاشانی، ۱۴۱۵ق، ج ۲۲، ص ۸۶۹؛ نراقی، ۱۴۱۵ق، ج ۱۶، ص ۸۴؛ مکارم شیرازی، ۱۴۲۴ق، ج ۱، ص ۸۹). در آن صحیحه آمده است: قال سألت أبا جعفر عليه السلام عن قول الله عز وجل «وأخذن منكم ميثاقاً غليظاً» فقال: الميثاق هو الكلمة التي عقد بها النكاح؛ (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۳۵۸) برخی براساس اینکه مراد از ميثاق غليظ همان کلمه‌ای است که با آن نکاح واقع می‌شود، می‌نویسد: این روایت بر اعتبار لفظ و عدم کفایت رضایت قلبی، بلکه بر عدم کفایت تلفظ به غیرالفاظ معین دلالت واضحی دارد (خویی، ۱۴۱۸ق، ج ۳۳، ص ۱۲۹).

بر استدلال یادشده اشکال شده است به اینکه آیه در مقام بیان فرد متعارف است، نه در مقام بیان شرطیت لفظ و شرایط نکاح (مکارم، ۱۴۲۴ق، ج ۱، ص ۱۵۸؛ شبیری زنجانی، ۱۴۰۲ق، ج ۹، ص ۳۱۱). پرسش سائل نیز در مورد لفظ نیست، بلکه از پیمان محکم است و امام عليه السلام آن را به کلمه‌ای که عقد به آن بسته می‌شود تطبیق داده است. حال اگر نکاح با الفاظ

منعقد نشد بلکه با رفتاری واضح انجام شد در عرف به چنین عملی نیز پیمان می‌گویند. چنان‌که امام علیه السلام «غلیظا» را بر ارتباط جنسی تطبیق داده است «فهو ماء الرجل يفضيه اليها» حال آنکه به غیر ارتباط جنسی نیز پیمان غلیظ محقق می‌شود؛ از این رو بیان امام علیه السلام ذکر مصداق است. افزون بر آن ممکن است مراد از کلمه در این روایت چیزی باشد که به آن عقد واقع می‌شود اعم از آنکه لفظ باشد یا غیر لفظ. با این احتمال عقلایی، نمی‌توان به روایت یادشده استدلال کرد (شیری زنجانی، ج ۹، ص ۳۱۱). چنان‌که در آیات و روایات کلمه بر موجودات تکوینی اطلاق شده است، مانند اطلاق آن بر حضرت عیسی (آل عمران، ۴۵)؛ از این رو برخی روایت را موید دانسته‌اند نه دلیل مستقل (نراقی، ۱۴۱۵ق، ج ۱۶، ص ۸۴).

۳-۱-۲. روایات

ظاهر روایات ابواب نکاح، لزوم اجراء الفاظ برای تحقق زوجیت است. چنان‌که در صحیح زرارة بن أعین از امام صادق علیه السلام آمده است: خداوند عزوجل فرمود: او را (حوا) به‌سوی من فراخوان، پس آدم گفت: پروردگارا من او را به‌سوی تو خواندم سپس خداوند عزوجل فرمود: من او را به ازدواج تو درآوردم و تو او را به خودت ضمیمه کن. این حدیث دلالت دارد بر اینکه اولین ازدواج به امر خدای متعال و با لفظ «زوجت» انجام گرفته است. نیز صحیح محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام در مورد زنی است که نزد پیامبر صلی الله علیه و آله آمد و گفت: مرا به ازدواج کسی در بیاور. پیامبر فرمود: چه کسی حاضر به ازدواج با این زن است؟ مردی پیا خواست و گفت ای رسول خدا من با او ازدواج می‌کنم. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: چه چیزی به او می‌دهی؟ آن مرد جواب داد من چیزی ندارم. پیامبر او را برگرداند (ردکرد) تا بار سوم که رسول خدا فرمود: آیا چیزی از قرآن را نیک می‌دانی؟ با پاسخ مثبت مرد، پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: قَدْ زَوَّجْتُكَهَا عَلَيَّ مَا تُحْسِنُ مِنَ الْقُرْآنِ فَعَلَّمَهَا إِيَّاهُ ؛ من او را به ازدواج تو درآوردم بر اینکه آنچه از قرآن می‌دانی به او یاد دهی. این روایات بر لزوم مهر در ازدواج و اجراء صیغه دلالت دارد.

از نظر فقها مهمترین دلیل بی اعتباری نکاح معاطاتی و لزوم لفظی بودن آن، اجماع فقها و سیره مسلمین است. محقق بحرانی تصریح کرده به اینکه علما شیعه و سنی اجماع دارند بر توقف نکاح بر ایجاب و قبول (بحرانی، ۱۴۰۵ق، ج ۲۳، ص ۱۵۶). نراقی نیز تأکید کرده که صیغه در نکاح به اتفاق علما اسلام واجب، بلکه ضروری دین است و ضرورت و وجوب بخاطر اصالت عدم ترتب آثار زوجیت بدون عقد است (نراقی، ۱۴۱۵ق، ج ۱۶، ص ۸۴). امام خمینی علیه السلام نیز قایل است که ایقاع نکاح به معاطات، مخالف ارتکاز متشرعه و تسالم اصحاب است، بلکه در این مورد اختلافی نیست (خمینی، ۱۳۷۹، ج ۱، ص ۲۶۹). فاضل لنکرانی می گوید: به اجماع فقها، معاطات جاری در غالب معاملات، در نکاح جریان ندارد و ممکن است علت این باشد که نوعاً فعل بر مقصود و هدف در باب نکاح، دلالت نمی کند و این برای عدم جریان معاطات کفایت می کند (فاضل لنکرانی، ۱۴۲۱ق، ص ۶۰). مکارم شیرازی با اشاره به این مسئله می نویسد: «هیچ اشکال و سخنی بین علما در وجوب صیغه لفظی در عقد نکاح وجود ندارد و این مسئله از اموری است که فقهای شیعه و سنی بر آن اتفاق نظر دارند و لازمه وجوب صیغه لفظی نفی کفایت رضایت قلبی طرفین و همچنین معاطات می باشد. عدم کفایت معاطات در نکاح، با وجود کفایت آن بر تحقق عقد در سایر عقود اجماعی است و این اجماع مسلمین واجب ترین امتیاز نکاح از سایر عقود است» (مکارم شیرازی، ۱۴۲۴ق، ج ۱، ص ۱۵۶).

بنابراین، عقد نکاح مانند سایر عقود است، ولی اجماع علمای اسلام این است که در نکاح باید صیغه خوانده شود و روایات نیز شاهد و موید اعتبار صیغه است، بلکه در میان عقلا و اهل عرف نیز همیشه در عقد نکاح نوعی قرارداد لفظی و کتبی وجود دارد و این نشان می دهد که نکاح، وضعی مخصوص به خود دارد. از سوی دیگر، معروف در میان فقها این است که نکاح به عبادات شبیه تر است تا به معاملات (کرکی، ۱۴۰۸ق، ج ۱۲، ص ۸۶؛ جبلی عاملی، بی تا، ج ۵، ص ۱۲۰؛ نجفی، ۱۴۰۴ق، ج ۳۱، ص ۳۰۶؛ منظور این است که نکاح در شرع مقدس، دارای قیود تعبدی است که جنبه توقیفی دارد (جبلی عاملی، ۱۴۱۳ق، ج ۸، ص ۹۱).

۲-۳. بررسی ادله صحت نکاح معاطاتی

برخی فقیهان معاصر، به صحت نکاح معاطاتی حکم کرده‌اند (صادقی تهرانی، ۱۳۷۵، ص ۸۳؛ حسینی ادیبانی، ۱۳۸۲، صص ۱۱۰-۱۲۲). برخی با توجه به عبارت صاحب جواهر (نجفی، ۱۴۰۴ق، ج ۳۰، ص ۱۵۳) این قول را به فیض کاشانی و برخی از ظاهریه نسبت داده‌اند. اما این برداشت صحیح نیست؛ زیرا عبارت جواهر مربوط است به احتمال صحت نکاح به الفاظ غیرمخصوص؛ یعنی رابطه خاصی که ناشی از رضایت باطنی طرفین بوده و این تراضی به الفاظی اعلام شده است که مورد تأیید شرع مقدس نیست و ربطی به صحت نکاح معاطاتی ندارد. کسانی که طرفدار صحت نکاح معاطاتی هستند، به برخی آیات و روایات استناد کرده‌اند.

۱-۲-۳. قرآن

فقیهان به عموم آیات «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ» (مائده، ۱) و «وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا» (اسراء، ۳۴) استناد کرده‌اند که خدای سبحان به طور عام بر لزوم پابندی به عقد و عهد فرمان داده است؛ زیرا کلمه «عقود» جمع مُحَلّی به الف و لام هر توافقی را که عنوان عقد بر آن صادق باشد شامل می‌شود؛ اعم از عقود جاری در بین مردم، مانند عقد بیع، نکاح و... یا عهدي که شخصی با خود می‌بندد و مثلاً سوگند می‌خورد که کار را انجام دهد یا انجام ندهد (طباطبایی، بی‌تا، ج ۵، ص ۱۵۹). همچنین عقود در آیه فوق مطلق است و هیچ قیدی ندارد و در صدق مفهوم عقد یا عهد، لفظ دخالتی ندارد. آنچه ضرورت دارد و بدون آن عقد و عهد شکل نمی‌گیرد، تراضی و توافق طرفین برای ایجاد یک اثر حقوقی و اظهار و اعلام صریح آن به هر وسیله ممکن اعم از لفظ، اشاره، نوشته و... است. بنابراین، معاطات نیز با توجه به تعریفی که برای آن ارائه شد عقد و لازم‌الوفاء است و در این مورد بین بیع و نکاح و سایر عقود تفاوتی وجود ندارد.

۲-۲-۳. روایات

برای صحت نکاح معاطاتی، می‌توان به روایات نیز استدلال کرد چنان‌که در خبر

محمد بن اسماعیل بزیر از امام رضا علیه السلام درباره زنی پرسیده می‌شود که در حال مستی خود را به عقد مردی در آورده و پس از افاقه، کارش را زشت می‌شمارد، ولی به گمان اینکه عقدی که در حال مستی بسته شد، الزام‌آور است نزد مرد باقی می‌ماند؛ آیا آن مرد بر زن حلال است؟ امام در پاسخ فرمود: «إذا أقامت معه بعد ما أفادت فهو رضاها؛ اگر بعد از افاقه، زن نزد مرد ماند، رضایت وی به نکاح خواهد بود. فقلت وهل يجوز ذلك التزويج عليها؟ آیا این ازدواج برای او صحیح است؟ پاسخ ایشان مثبت بود (صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص ۴۱۰).

طبق این روایت، وقتی زن با میل خود نزد مرد می‌ماند، این ماندن با قصد زوجیت بوده و در نتیجه نکاح معاطاتی میان زن و مرد منعقد شده است و امام نیز آن را صحیح دانسته است، بنابراین نکاح معاطاتی صحیح است.

همچنین در روایتی نوح بن شعیب از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که آن حضرت فرمود: زنی نزد خلیفه دوم آمد و اظهار داشت: من مرتکب زنا شده‌ام، مرا تطهیر کن. خلیفه دستور رجم داد. خبر به امام علی علیه السلام رسید و حضرت از زن پرسید چگونه زنا انجام داده‌ای؟ او در پاسخ بیان داشت: از بیابانی می‌گذشتم، سخت تشنه شدم و از یک مرد بیابانی درخواست آب کردم. او از دادن آب به من خودداری کرد مگر این که خود را تسلیم او کنم. پس وقتی تشنگی مرا از پای در آورد و بر جان خود ترسیدم، به من آب داد و من در قبال خواسته او تمکین کردم. امیرالمومنین علیه السلام فرمود: به خدای کعبه این تزویج است (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۵، ص ۴۶۷).

مرحوم فیض کاشانی بر این روایت این گونه استدلال می‌کند که میان زن و مرد بیابانی، توافقی صورت گرفته و الفاظی که دال بر نکاح باشد رد و بدل شده و آب نیز مهریه و یک بار وطی به عنوان مدت محسوب می‌گردد، در نتیجه رابطه مورد نظر یک نکاح موقت است، امام نیز آن را نکاح دانستند (فیض کاشانی، ۱۴۱۵ق، ج ۲۱، ص ۳۴۲).

این روایت از نظر سندی به دلیل وجود «عبدالرحمان بن کثیر» و «علی بن حسان» که متهم به وضع حدیث هستند، ضعیف می‌باشد (خویی، بی تا، ج ۱۰، ص ۳۷۲؛ ج ۱۲، ص ۳۳۶). از

نظر دلالتی در متن روایت، عبارتی مبنی بر نکاح مشاهده نمی‌گردد و اگر الفاظی هم دالّ بر نکاح میان آن دور و بدل شده باشد، نکاح با صیغه است و اشکالی ندارد و در این صورت نکاح معاطاتی نخواهد بود. همچنین میان صدر روایت با ذیل آن تعارض وجود دارد، زیرا در ابتدای روایت زن خود را گناهکار و مرتکب زنا می‌داند و تقاضای اجرای حد را دارد و این بیانگر آن است که زن و مرد قصد و رضای ازدواج را نداشته‌اند، چگونه ممکن است امام رابطه کسی را که قصد ازدواج ندارد، ازدواج بدانند. در نتیجه نمی‌توان برای اثبات نکاح معاطاتی به روایت فوق استناد کرد. افزون بر اشکالات یادشده، این روایت با روایتی دیگر به نقل از شیخ صدوق که عمل آن زن را از باب اضطرار دانسته سازگار نبوده و در تعارض است (صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۴، صص ۳۶-۳۵).

اما روایت محمد بن اسماعیل بزیع از حیث سند، صحیح است، ولی در دلالت آن مباحث زیادی میان فقیهان مطرح است (ر.ک: حلی، ۱۴۱۳ق، ج ۷، ص ۱۳۱؛ نجفی، ۱۴۰۴ق، ج ۲۹، ص ۱۴۴؛ خویی، ۱۴۱۸ق، ج ۳۳، ص ۲۶۶؛ خوانساری، ۱۴۰۵ق، ج ۴، ص ۱۲۵). مشهور فقهای امامیه معتقدند حکم مندرج در روایت خلاف قاعده است، بنابراین طرد روایت و عمل نکردن به آن ترجیح دارد (ر.ک: جبلی عاملی، ۱۴۱۳ق، ج ۷، ص ۹۹؛ بحرانی، ۱۴۰۵ق، ج ۲۳، ص ۱۷۴). بدین ترتیب روایات یادشده بر صحت نکاح معاطاتی دلالت نداشته و قابل اعتماد نیست. در نتیجه عمده دلیل صحت نکاح معاطاتی عمومات آیه‌های لزوم وفای به عقد و عهد است. حال آنکه بسیاری از فقیهان افزون بر استدلال بر عدم صحت نکاح معاطاتی که به‌طور اجمال بیان شد، بر عدم صحت آن به اجماع تمسک کرده‌اند. نیز آنان بر این باورند که بر خلاف عقود چون بیع که در میان مسلمانان قرن‌ها انجام شده، نکاح بدون خواندن صیغه لفظی در عرف و سیره مسلمین هیچ‌گاه رایج نبوده است.

ذکر این نکته نیز لازم است که موافقان نکاح معاطاتی انجام هر عملی را دال بر انعقاد نکاح ندانسته‌اند، بلکه آنان اعمالی را که به‌طور مستقیم بر اراده افراد بر عقد ازدواج دلالت داشته و یا اعمالی را که در عرف خاصی صریح در انشاء زوجیت باشد - مانند کتابت - پذیرفته‌اند.

۴. عدم انطباق ازدواج سفید با نکاح معاطاتی

پس از بیان دیدگاه‌های فقیهان درباره نکاح معاطاتی، این پرسش مطرح می‌شود که بر فرض صحت نکاح معاطاتی آیا بنابر نظر فقیهان امامیه ازدواج سفید مورد تأیید شارع است یا نه.

برای روشن شدن مشروعیت ازدواج سفید باید شرایط زوجیت در این نوع هم‌باشی وجود داشته باشد. همان‌گونه که در تعریف ازدواج سفید گذشت، زوجین در این نوع ازدواج بدون قصد زوجیت و بدون صیغه لفظی و ثبت قانونی و در اغلب موارد به صورت پنهانی و بدون اطلاع خانواده‌ها با هم زندگی می‌کنند؛ بنابراین ازدواج سفید شرایط ازدواج را ندارد. این توهّم که ازدواج سفید همان ازدواج موقت است که شرط توارث، نفقه و مسئولیت‌های مالی ندارد، صحیح نیست؛ زیرا در عقد موقت، داشتن قصد ازدواج، تعیین مدت و لزوم پرداخت مهریه لازم است که در ازدواج سفید این موارد وجود ندارد. به عبارت دیگر با تتبع در فقه اهل بیت و دیدگاه فقیهان ازدواج مورد تأیید شارع اعم از دائم و موقت (طوسی، بی‌تا، ص ۴۵۰) که دو مصداق از یک حقیقت‌اند، در آثار، لوازم و شرایط مانند لزوم اجراء عقد و التزام طرفین به عقد مشترک‌اند مگر در موردی خاص (مانند تعیین مدت به عنوان یکی از ارکان عقد موقت، اینکه جدایی و مفارقت در عقد دائم نیازمند اجرای طلاق است و در عقد موقت نیازمند بخشش یا انقضاء مدت است و...) که دلیل بر عدم اشتراک باشد (نجفی، ۱۴۰۴ق، ج ۳۰، ص ۱۵۷). نیز برخی احکام و شروط مانند بلوغ، عقل، قصد ازدواج و... به متعاقدين و برخی مانند خواندن عقد با الفاظ خاص به صیغه عقد به هر دو عقد مربوط است (حلی، ۱۳۸۷، ج ۳، ص ۱۵؛ انصاری، ۱۴۱۵ق، ص ۲۱۰؛ فاضل هندی، ۱۴۱۶ق، ج ۷، ص ۲۷۶؛ جریری، ۱۴۱۹ق، ج ۴، صص ۴۲-۴۵).

این پرسش مطرح می‌شود که آیا نکاح معاطاتی در فرض صحت و با فرض نداشتن شرایط ازدواج موقت و دائم، می‌تواند ازدواج سفید را شرعیت بخشد یا در ضمن این نکاح قرار نمی‌گیرد. در پاسخ باید گفت طبق دیدگاه موافقان صحت نکاح معاطاتی، عقد ازدواج معاطاتی باید با فعلی انجام شود که به طور صریح بر قصد باطنی و اراده

طرفین دلالت کند و هر فعلی نمی‌تواند مبرز این قصد باشد؛ به عنوان مثال آب میوه خوردن باهم، برداشتن روسری از سر زن، شیرینی تعارف کردن و... دلالت بر انعقاد پیمان ازدواج نمی‌کند. در ازدواج سفید نیز با وجود شواهد، عملی دال بر اعلام صریح قصد طرفین وجود ندارد، بلکه آنان قصدشان تنها هم‌باشی است و هیچ قصدی برای ازدواج ندارند.

حتی در اصطلاح غرب، در تعریف ازدواج چنین آورده شده که ازدواج، ارتباط قانونی پذیرفته شده میان دو نفر است که باهم زندگی می‌کنند^۱ که دال بر قصد و پذیرش طرفین در این ارتباط قانونی است.

از سوی دیگر موافقان صحت نکاح معاطاتی حکم کرده‌اند که باید همه شرایط ازدواج دایم و موقت رعایت شود، مثلاً در صحت عقد موقت ذکر زمان و مهریه لازم است.

دیگر اینکه، همه فقیهان چه موافقان نکاح معاطاتی و چه مخالفان، اتفاق نظر دارند که با انعقاد نکاح، زوجیت شرعی منعقد می‌شود و در ازدواج دائم تنها طلاق است که امکان جدایی طرفین و قطع رابطه زناشویی را ایجاد می‌کند و طلاق هم نیازمند الفاظ است و اتمام عقد موقت نیز نیاز به اتمام زمان صیغه یا بذل مدت از جانب مرد دارد، اما در ازدواج سفید طرفین هیچ اعتقادی به طلاق نداشته، آنها بر این باورند که در این زندگی مشترک هرگاه یکی از طرفین یا هر دو احساس کنند که نمی‌توانند به این هم‌باشی ادامه دهند، بدون هیچ مسئولیتی به آن خاتمه می‌دهند و چنانچه علاقه‌مند به هم‌باشی با فرد دیگری باشند، می‌توانند آزادانه و بدون طی کردن مراحل قانونی و شرعی هم‌باشی جدید را آغاز کنند و حتی این زندگی را به نوعی زندگی آزمایشی می‌دانند تا بیشتر با روحیات و خلقیات یکدیگر آشنا شوند و هرگاه به قطعیت در مورد داشتن یک زندگی با آرامش و خوش‌بختی در کنار هم رسیدند، پیمان ازدواج خود را منعقد کنند؛ از این رو این افراد شرایط نکاح معاطاتی را قبول ندارند.

1. marriage: a legally accepted relationship between two people in which they live together

از طرف دیگر، در ازدواج دختران، اذن پدر لازم و ضروری است؛ درحالی که در بسیاری از این هم‌باشی‌ها حتی خانواده از این موضوع مطلع نبوده و یا بدون اجازه پدران این زندگی‌ها آغاز می‌شود. همچنین این افراد با آغاز زندگی هیچ‌گونه تعهدی را نسبت به یکدیگر قبول نمی‌کنند و بویژه مردان که طبق تعالیم اسلام وظیفه تأمین نفقه همسر و فرزندان خود را دارند، با ازدواج سفید از تمام وظایف خود شانه خالی می‌کنند.

بر این اساس ادله ازدواج سفید با نکاح معاطاتی در شرع انطباق ندارد و شرایط ازدواج، اذن پدر، طلاق شرعی، عده نگه‌داشتن پس از جدایی از همسر و موارد دیگر در آن رعایت نمی‌شود و تنها نوعی هم‌باشی بوده و تحت عنوان زوجیت دینی قرار نمی‌گیرد.

نتیجه‌گیری

ازدواج پیمان مقدسی است که برقراری آن براساس مقررات، آداب، رسوم و تشریفات خاصی انجام می‌گیرد و نحوه انجام آن یا به صورت عقد دائم است یا موقت، حال آنکه ازدواج سفید پیوندی است که به مدت زمان نامعلوم بین دو جنس مخالف برقرار می‌شود و فاقد مشروعیت اجتماعی و حقوقی است. این ازدواج با ازدواج شرعی تعریف شده در اسلام و حقوق ایران مخالف است.

برخی فقیهان تحقق نکاح به صورت معاطات را مشروع بر می‌شمارند، اما مشهور فقیهان نکاح به صورت معاطات را نمی‌پذیرند و دلایل قایلین را مورد خدشه قرار می‌دهند. به تحقیق حتی با پذیرش نکاح به صورت معاطات، ازدواج سفید با آن مطابقت ندارد، زیرا در نکاح معاطاتی طرفین قصد و رضایت واقعی و فعلی به ازدواج دارند، حال آنکه در ازدواج سفید زن و مرد تنها قصد هم‌خانه‌شدن را دارند و پس از جدایی این رابطه بدون هیچ مسئولیتی خاتمه می‌یابد. حال آنکه در نکاح معاطاتی، پیامدهای ازدواج از جهت نفقه، مهریه، متعهد بودن زن به همسر و زنا محسوب شدن رابطه زن شوهر دار با مرد دیگر، جدایی با طلاق یا بخشش مدت در ازدواج موقت و... جاری

است و در ازدواج سفید امور ذکر شده پذیرفته نیست و طرفین تعهدی نسبت به یکدیگر ندارند و در رهایی از این رابطه، نیاز به طلاق یا بخشش مدت و... نیست. بنابراین این هم‌باشی زوجیت قلمداد نمی‌شود، بلکه هم‌خانگی برای رهایی از مشکلات اقتصادی، روانی و ... و یا حد اکثر مرحله آشنایی بیشتر برای ازدواج در آینده است. در واقع نه ازدواج شرعی و قانونی محسوب می‌شود و نه شرایط نکاح معاطاتی را داراست.

فهرست منابع

* قرآن کریم.

آزاد ارمکی، تقی؛ شریفی ساعی، محمدحسین؛ ایشاری، مریم؛ طالبی، سحر. (۱۳۹۱). هم خانگی؛ پیدایش شکل‌های جدید خانواده در تهران. جامعه پژوهی فرهنگی. سال سوم، ش ۱، صص ۴۳-۷۸.

آزاد ارمکی، تقی؛ شریفی ساعی، محمدحسین؛ ایشاری، مریم؛ طالبی، سحر. (۱۳۹۰). سنخ‌شناسی الگوهای روابط جنسی پیش از ازدواج در ایران. جامعه پژوهی فرهنگی. سال دوم، ش ۲، صص ۱-۳۴.

ابن عطیه اندلسی، عبدالحق بن غالب. (۱۴۲۲ق). المحرر الوجیز فی تفسیر الکتاب العزیز (ج ۲). بیروت: دارالکتب العلمیه.

ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴ق). لسان العرب (ج ۲، ۱۵). بیروت: دارالفکر. اراکی، محسن. (۱۳۸۶). زندگی مشترک زن و مرد بدون عقد ازدواج. مجله فقه اهل بیت. شماره ۵۱، صص ۸۸-۹۵.

انصاری، مرتضی. (۱۴۱۵ق). کتاب النکاح. قم: کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری. بحرانی، یوسف. (۱۴۰۵ق). حدائق الناضره فی احکام العتره الطاهره (ج ۲۳). قم: دفتر انتشارات اسلامی.

بلاغی نجفی، محمدجواد. (۱۴۲۰ق). آلاء الرحمن فی تفسیر القرآن (ج ۲). قم: بنیاد بعثت. پورفرهادی، پریسا. (۱۳۹۳). علل گسترش پدیده خانواده سفید در کلان شهر تهران در سال‌های ۹۳-۱۳۹۲. پایان نامه کارشناسی ارشد. گرایش حقوق جزا.

جبلی عاملی، زین الدین بن علی. (۱۴۱۳ق). مسالک الافهام الی تنقیح شرائع الاسلام (ج ۳، ۷، ۸). قم: مؤسسه المعارف الاسلامیه.

جبلی عاملی، زین الدین بن علی. (بی تا)، الروضه البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة (ج ۵). قم: منشورات المدرسه الرضویه.

جریری، عبدالرحمن. (۱۴۱۹ق). الفقه علی المذاهب الأربعة و الغروی، مذهب أهل البيت علیهم السلام (ج ۴). بیروت: دارالثقلین.

جوهری، اسماعیل بن حماد. (۱۴۱۰ق). الصحاح - تاج اللغة وصحاح العربیة (ج ۱). بیروت: دارالقلم الملايين.

حرّ عاملی، محمدبن الحسن. (۱۴۰۹ق). تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه (ج ۱۴، ۲۰، ۱۸، ۲۱). قم: مؤسسه آل البيت.

حسینی واسطی زبیدی، محمد مرتضی. (۱۴۱۴ق). تاج العروس من جواهر القاموس (ج ۴، ۱۰). بیروت: دارالفکر.

حسینی ادیانی، سید ابوالحسن. (۱۳۸۲). نکاح معاطاتی. مقالات و بررسی ها. شماره ۷۴ صص ۱۰۳ - ۱۳۰.

حلی، حسن بن یوسف. (۱۳۸۷). ایضاح الفوائد فی شرح مشکلات القواعد. قم: مؤسسه اسماعیلیان.

حلی، حسن بن یوسف. (۱۴۱۳ق). مختلف الشیعه فی احکام الشریعه (ج ۷). قم: دفتر انتشارات اسلامی.

حلی، حسن بن یوسف. (۱۴۱۴ق). تذکره الفقها (ج ۲، ۷). قم: مؤسسه آل البيت.

حلی، محمد بن منصور. (۱۴۱۰ق). السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی (ج ۲). قم: دفتر انتشارات اسلامی.

حلی، جعفر بن حسن. (۱۴۰۸ق). شرائع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام. قم: مؤسسه اسماعیلیان.

خمینی، روح الله. (۱۳۷۹). کتاب البیع (ج ۱). قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

خمینی، روح الله. (۱۳۸۶). تحریر الوسیله (ج ۴). قم: دفتر انتشارات اسلامی.

- خوانساری، احمد. (۱۴۰۵ق). جامع المدارک فی شرح مختصر النافع (ج ۴، چاپ دوم). قم: مؤسسه اسماعیلیان.
- خویی، ابوالقاسم. (۱۴۱۸ق)، موسوعه الامام الخوئی (ج ۳۳). قم: مؤسسه احیاء آثار الامام الخوئی.
- خویی، ابوالقاسم. (بی تا). معجم رجال الحديث و تفصیل طبقات الرجال (ج ۱۰، ۱۲). بی جا: بی نا.
- داودی لیمونی، سعید؛ خاضعی نیا، الهام. (۱۴۰۱). تحلیل مستندات قرآنی حرمت ازدواج سفید. قرآن پژوهی. سال اول، شماره ۴، صص ۱۰۷-۱۲۳.
- دوبووار، سیمین. (۱۳۸۲). جنس دوم (مترجم: قاسم صنعوی، ج ۲). تهران: توس.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۷). لغت نامه دهخدا. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- راغب اصفهانی، حسین. (۱۴۱۲ق). المفردات فی غریب القرآن. بیروت: دارالعلم.
- زحیلی وهبة بن مصطفى. (۱۴۱۸ق). التفسیر المنیر فی العقیده و الشریعة و المنهج (ج ۴). بیروت: دار الفکر المعاصر.
- شیرازی زنجانی، سیدموسی. (۱۴۰۲). کتاب نکاح (ج ۹). قم: انتشارات مرکز فقهی امام محمدباقر.
- سنگلچی، محمد. (۱۳۴۷). ضوابط و قواعد معاملات (چاپ چهارم)، تهران: حیدری.
- صادقی تهرانی، محمد. (۱۳۷۵). رساله توضیح المسائل نوین. تهران: جامعه علوم القرآن.
- صدوق، محمد بن علی. (۱۴۱۳ق). من لا یحضره الفقیه (ج ۳، ۴، چاپ دوم). قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- طباطبایی، سید محمد حسین. (بی تا). المیزان فی تفسیر القرآن (ج ۵). بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
- طباطبایی، علی بن محمد. (۱۴۱۸ق). ریاض المسائل فی تحقیق الاحکام بالدلائل (ج ۸، ۱۱). قم: مؤسسه آل البیت.

طوسی، محمدبن حسن. (بی‌تا). النهایه فی مجرد الفقه و الفتاوی. قم: انتشارات قدس محمدی.
طوسی، محمدبن حسن. (۱۴۰۷ق). تهذیب الاحکام (ج ۷، چاپ چهارم). تهران: دارالکتب الاسلامیه.

طوسی، محمدبن حسن. (بی‌تا)، التبیان فی تفسیر القرآن. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
فاضل لنکرانی، محمد. (۱۴۲۱ق). تفصیل الشریعة فی شرح تحریر الوسيلة النکاح. قم: مرکز فقهی ائمه اطهار (علیهم‌السلام).

فاضل هندی، محمدبن حسن. (۱۴۱۶ق). کشف اللثام والابهام عن قواعد الاحکام (ج ۷). قم: دفتر انتشارات اسلامی.

فتح‌الله، احمد. (۱۴۱۵ق). معجم الفاظ فقه الجعفری. بی‌جا: بی‌نا.

فخررازی، محمدبن عمر (بی‌تا)، التفسیر الکبیر، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
فرهمنده، مریم؛ بختیاری آمنه. (۱۳۸۵). «واگردهای فمینیستی در ازدواج». مطالعات راهبردی زنان. شماره ۳۱. صص ۸۵-۱۱۵.

فرهنگ آکسفورد

فیض کاشانی، ملامحسن. (۱۴۱۵ق). الوافی (ج ۲۱، ۲۲). اصفهان: مرکز تحقیقات الدینیة والعلمیة فی مکتبة الإمام امیرالمؤمنین علی (علیه‌السلام).

فیومی، احمدبن محمد. (بی‌تا). المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی. قم: منشورات دارالرضی.

قاسم‌زاده، مرتضی، و همکاران. (۱۳۹۳). تفسیر قانون مدنی. (چاپ ششم). تهران: سمت.

قائمی، علی. (۱۳۷۸). تشکیل خانواده در اسلام (چاپ دهم). تهران: امیری.

کاتوزیان، ناصر. (۱۳۷۸). حقوق مدنی خانواده (چاپ پنجم). تهران: شرکت سهامی انتشار با همکاری بهمن برنا.

کاتوزیان، ناصر. (۱۳۷۸). حقوق مدنی دوره عقود معین (۸). (چاپ هفتم). تهران: شرکت سهامی انتشار با همکاری بهمن برنا.

کرکی، علی بن الحسین. (۱۴۰۸ق). جامع المقاصد فی شرح القواعد (ج ۱۲). قم: مؤسسه آل‌البیت.

کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۰۷ق). الکافی (ج ۵). تهران: دارالکتب الاسلامیه.

گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی (مترجم: منوچهر صبوری). تهران: نشر نی.

محقق داماد، سیدمصطفی. (بی‌تا). بررسی فقهی حقوق خانواده-نکاح و انحلال آن. قم: بی‌نا.

مشیرزاده، حمیرا. (۱۳۹۰). از جنبش تا نظریه اجتماعی تاریخ دوقرن فمینسم. تهران: کتاب شمس.

مصطفوی، حسن. (۱۴۰۲ق). التحقيق فی کلمات القرآن الکریم (ج ۴، ۱۲). تهران: مرکز الکتاب للترجمه و النشر.

مکارم شیرازی، ناصر. (۱۴۲۴ق). کتاب النکاح (ج ۱). قم: مدرسه امام علی بن ابی طالب علیه السلام.

نجفی، محمد بن حسن. (۱۴۰۴ق). جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام (ج ۲، ۲۹، ۳۰، ۳۱). بیروت: دار احیاء التراث العربی.

نراقی، احمد بن محمد. (۱۴۱۵ق). مستند الشیعه فی احکام الشریعه (ج ۱۶). مشهد: موسسه آل‌البیت علیه السلام لاحیاء التراث.

References

* The Holy Quran

- Ansari, M. (1994). *Kitab al-nikah*. Qom: International Congress on Commemoration of Sheikh al-Azam Ansari. [In Arabic]
- Araki, M. (2007). Joint life of man and woman without marriage contract. *Fiqh Ahl al-Bayt Journal*, 51, pp. 88-95. [In Persian]
- Azad Armaki, T., Sharifi Saei, M. H., Isari, M., & Talebi, S. (2012). Cohabitation: The emergence of new forms of family in Tehran. *Cultural Sociology Research*, 3(1), pp. 43-78. [In Persian]
- Azad Armaki, T., Sharifi Saei, M. H., Isari, M., & Talebi, S. (2011). Typology of patterns of premarital sexual relations in Iran. *Cultural Sociology Research*, 2(2), pp. 1-34. [In Persian]
- Bahrani, Y. (1985). *Al-Hadaïq al-nadira fi ahkam al-itra al-tahira* (Vol. 23). Qom: Islamic Publications Office. [In Arabic]
- Balaghi Najafi, M. J. (1999). *Ala' al-Rahman fi tafsir al-Qur'an* (Vol. 2). Qom: Bunyad Ba'that. [In Arabic]
- Davudi Limuni, S., & Khaza'iniya, E. (2022). An Analysis of Quranic evidence on the prohibition of white marriage. *Quran Studies*, 1(4), pp. 107-123. [In Persian]
- de Beauvoir, S. (2003). *The second sex* (Vol. 2, Q. Sanavi, Trans.). Tehran: Tus. [In Persian]
- Dehkhoda, A. (1998). *Loghat-nameh-ye Dehkhoda*. Tehran: University of Tehran Press. [In Persian]
- Fakhr al-Din Razi, M. b. U. (n.d.). *Al-Tafsir al-kabir (Mafatih al-ghayb)*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi. [In Arabic]
- Farahmand, M., & Bakhtiari, A. (2006). Feminist shifts in marriage. *Strategic Studies on Women*, 31, pp. 85-115. [In Persian]
- Fathollah, A. (1994). *Mu'jam al-faz fiqh al-Ja'fari*. n.p.: n.p. [In Arabic]

- Fayumi, A. b. M. (n.d.). *Al-Misbah al-munir fi gharib al-sharh al-kabir lil-Rafi'i*. Qom: Manshurat Dar al-Rida. [In Arabic]
- Fazel Hindi, M. b. H. (1995). *Kashf al-litham wa al-ibhham 'an qawa'id al-ahkam* (Vol. 7). Qom: Islamic Publications Office. [In Arabic]
- Fazel Lankarani, M. (2000). *Tafsil al-shari'a fi sharh Tahrir al-wasila: al-nikah*. Qom: Pure Imams Jurisprudential Center. [In Persian]
- Feyz Kashani, M. (1994). *Al-Wafi* (Vols. 21, 22). Isfahan: Markaz al-Tahqiqat al-Diniyya wa al-'Ilmiyya fi Maktabat al-Imam Amir al-Mu'minin 'Ali. [In Arabic]
- Giddens, A. (2007). *Sociology* (M. Saburi, Trans.). Tehran: Nashr Ney. [In Persian]
- Hilli, H. b. Y. (1992). *Mukhtalif al-shi'a fi ahkam al-shari'a* (Vol. 7). Qom: Islamic Publications Office. [In Arabic]
- Hilli, H. b. Y. (1993). *Tadhkira al-fuqaha'* (Vols. 2, 7). Qom: Mu'assasat Al al-Bayt. [In Arabic]
- Hilli, H. b. Y. (2008). *Idah al-fawa'id fi sharh mushkilat al-qawa'id*. Qom: Isma'iliyan Institute. [In Arabic]
- Hilli, J. b. H. (1987). *Sharayi' al-Islam fi masa'il al-halal wa al-haram*. Qom: Mu'assasat Isma'iliyan. [In Arabic]
- Hilli, M. b. M. (1990). *Al-Sarair al-hawi li-tahrir al-fatawi* (Vol. 2). Qom: Islamic Publications Office. [In Arabic]
- Hosseini Adyani, S. A. (2003). Mu'atati marriage. *Maqalat va Barrisiha*, 74, pp. 103–130. [In Persian]
- Hosseini Waseti Zobeidi, M. M. (1994). *Taj al-'arus min jawahir al-qamus* (Vols. 4, 10). Beirut: Dar al-Fikr. [In Arabic]
- Hurr Amili, M. b. H. (1988). *Tafsil wasa'il al-shi'a ila tahsil masa'il al-shari'a* (Vols. 14, 18, 20, 21). Qom: Mu'assasat Al al-Bayt. [In Arabic]
- Ibn Atiyya Andalusi, A. b. G. (2001). *Al-Muharrar al-wajiz fi tafsir al-kitab al-aziz* (Vol. 2). Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyya. [In Arabic]

- Ibn Manzur, M. b. M. (1994). *Lisan al-Arab* (Vols. 2, 15). Beirut: Dar al-Fikr. [In Arabic]
- Jariri, A. (1998). *Al-Fiqh 'ala al-madhahib al-arba'a wa al-ghurawi, madhhab Ahl al-Bayt* (Vol. 4). Beirut: Dar al-Thaqalayn. [In Arabic]
- Jebeli Ameli, Z. b. A. (1992). *Masalik al-afham ila tanqih sharayi' al-Islam* (Vols. 3, 7, 8). Qom: Mu'assasat al-Ma'arif al-Islamiyya. [In Arabic]
- Jebeli Ameli, Z. b. A. (n.d.). *Al-Rawda al-bahiyya fi sharh al-Lum'a al-Dimashqiyya* (Vol. 5). Qom: Manshurat al-Madrasa al-Radawiyya. [In Arabic]
- Johari, I. b. H. (1989). *Al-Sihah: Taj al-lugha wa sihah al-'arabiyya* (Vol. 1). Beirut: Dar al-Qalam al-Malayin. [In Arabic]
- Karaki, A. b. H. (1987). *Jami' al-maqasid fi sharh al-qawa'id* (Vol. 12). Qom: Mu'assasat Aal al-Bayt. [In Arabic]
- Katouzian, N. (1999). *Civil Law of Family* (5th ed.). Tehran: Enteshar Company, in cooperation with Bahman Borna. [In Persian]
- Katouzian, N. (1999). *Civil Law: Specific Contracts, Vol. 1 (1)* (7th ed.). Tehran: Enteshar Company, in cooperation with Bahman Borna. [In Persian]
- Khomeini, R. (2000). *Kitab al-bay'* (Vol. 1). Qom: The Institute for Publications and Preparation of Imam Khomeini's Works. [In Persian]
- Khomeini, R. (2007). *Tahrir al-wasila* (Vol. 4). Qom: Islamic Publications Office. [In Persian]
- Khui, A. (1997). *Mawsu'at al-Imam al-Khui* (Vol. 33). Qom: Mu'assasat Ihya' Athar al-Imam al-Khui. [In Arabic]
- Khui, A. (n.d.). *Mu'jam rijal al-hadith wa tafsil tabaqat al-rijal* (Vols. 10, 12). [In Arabic]
- Khwansari, A. (1985). *Jami' al-madarik fi sharh Mukhtasar al-nafti* (Vol. 4, 2nd ed.). Qom: Isma'iliyan Institute. [In Arabic]

- Kulayni, M. b. Y. (1987). *Al-Kafi* (Vol. 5). Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya. [In Arabic]
- Makarem Shirazi, N. (2003). *Kitab al-nikah* (Vol. 1). Qom: Imam Ali b. Abi Talib School. [In Arabic]
- Mohaqqeq Damad, S. M. (n.d.). A jurisprudential study of family law: Marriage and its dissolution. Qom. [In Persian]
- Moshirzadeh, H. (2011). *From Movement to Social Theory: A Two-Century History of Feminism*. Tehran: Ketab-e Shams. [In Persian]
- Mostafavi, H. (1982). *Al-Tahqiq fi kalimat al-Qur'an al-karim* (Vols. 4, 12). Tehran: Markaz al-Kitab lil-Tarjuma wa al-Nashr. [In Arabic]
- Najafi, M. b. H. (1983). *Jawahir al-kalam fi sharh sharayi' al-Islam* (Vols. 2, 29, 30, 31). Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi. [In Arabic]
- Naraq, A. b. M. (1994). *Mustanad al-shi'a fi ahkam al-shari'a* (Vol. 16). Mashhad: Mu'assasat Aal al-Bayt li-Ihya' al-Turath. [In Arabic]
- Oxford Dictionary*. [In English]
- Pourfarhadi, P. (2014). Causes of the spread of the phenomenon of white family in Tehran metropolis in 2013–2014 (Master's thesis, Criminal Law). [In Persian]
- Qaemi, A. (1999). *Tashkil khanevadeh dar Islam* (10th ed.). Tehran: Amiri. [In Persian]
- Qasemzadeh, M., et al. (2014). *Tafsir qanun-e madani* (6th ed.). Tehran: SAMT. [In Persian]
- Raghib Isfahani, H. (1991). *Al-Mufradat fi gharib al-Qur'an*. Beirut: Dar al-'Ilm. [In Arabic]
- Sadeqi Tehrani, M. (1996). *Risala-ye tozih al-masa'il-e nowin*. Tehran: Jame'at 'Ulum al-Qur'an. [In Persian]
- Saduq, M. b. A. (1992). *Man la yahduruhu al-faqih* (Vols. 3, 4, 2nd ed.). Qom: Islamic Publications Office. [In Arabic]

- Sanglaji, M. (1968). *Principles and Rules of Transactions* (4th ed.). Tehran: Heydari. [In Persian]
- Shobeyri Zanjani, S. M. (2023). *Kitab al-nikah* (Vol. 9). Qom: Imam Muhammad Baqir Jurisprudential Center. [In Persian]
- Tabataba'i, A. b. M. (1997). *Riyad al-masa'il fi tahqiq al-ahkam bi-l-dalail* (Vols. 8, 11). Qom: Mu'assasat Aal al-Bayt. [In Arabic]
- Tabataba'i, S. M. H. (n.d.). *Al-Mizan fi tafsir al-Qur'an* (Vol. 5). Beirut: Mu'assasat al-A'lami lil-Matbu'at. [In Arabic]
- Tusi, M. b. H. (1987). *Tahdhib al-ahkam* (Vol. 7, 4th ed.). Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya. [In Arabic]
- Tusi, M. b. H. (n.d.). *Al-Nihaya fi mujarrad al-fiqh wa al-fatawa*. Qom: Qods Mohammadi. [In Arabic]
- Tusi, M. b. H. (n.d.). *Al-Tibyan fi tafsir al-Qur'an*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi. [In Arabic]
- Zoheili, W. b. M. (1997). *Al-Tafsir al-munir fi al-'aqida wa al-shari'a wa al-manhaj* (Vol. 4). Beirut: Dar al-Fikr al-Mu'asir. [In Arabic]